

УДК 327[(73):(39:297)]«2001/2009»

К. О. Чумак

аспірантка кафедри міжнародних відносин

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

к. 32, Французький бул., 24/26, Одеса-58, 65058, Україна

Тел.: (380482) 633259, e-mail: christina-chumak@rambler.ru

ВІЙНА З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США У 2001–2009 рр.

Стаття має на меті показати особливості зовнішньої політики адміністрації Дж. Буша — молодшого з огляду на проголошену війну з міжнародним тероризмом. Показано розробку нової доктрини ЗП США, основні напрями ударів по країнах, що підозрювались у підтримці тероризму, здобутки та проблеми у діяльності американської адміністрації.

Ключові слова: зовнішня політика США, доктрина Буша, міжнародний тероризм, «Аль-Каїда», Афганістан, Ірак.

Тема війни з тероризмом, яку розпочав президент Дж. Буш-молодший, залишається дуже актуальною. 11 вересня 2001 р. стало поворотним моментом у сучасній історії США. Америка і весь світ пережили шок через атаки терористів. Дж Буш оголосив, що Сполучені Штати перебувають у стані війни проти міжнародного тероризму і вестимуть цю війну, доки противника не буде розгромлено, яких би зусиль це не потребувало. Практика продемонструвала, що навіть для такої наддержави як США виграти цю війну наодинці є неможливим; виклик тероризму став глобальною проблемою сучасності.

Метою поданої статті є показ еволюції зовнішньої політики США за часів Дж. Буша-молодшого під впливом нової глобальної цілі — війни проти міжнародного тероризму.

Ця тема є досить популярною в різних політологічних школах. Зокрема існують праці відомих західних науковців Дж. Вейсберга, Ф. Хейманна та Н. Чомські [1; 2; 3]. В Росії політика Буша переважно розглядалась у критичному ключі [4; 5; 6]. В Україні ж вона поки що привертала мало уваги. Питання впливу війни з міжнародним тероризмом на загальну еволюцію зовнішньої політики США у перше десятиріччя ХХ ст. взагалі було недостатньо описаним.

У січні 2001 р. Дж. Буш-молодший прийняв президентські повноваження та став 43-м президентом США. Свій уряд він сформував із представників різноманітних напрямків і поглядів — від лібералів до жорстких консерваторів. У перші місяці свого урядування Дж. Буш приділяв основну увагу внутрішнім справам держави. Але вранці 11 вересня 19 ісламських терористів-самогубців, поділившись на чотири групи, захопили в повітрі рейсові літаки з пасажирами. Захоплювачі спрямували два з цих літаків на обидва 110-метрові хмарочоси Всесвітнього торговельного центру

в Нью-Йорку, в результаті чого обидві вежі повалилися, поховавши під руїнами більшість людей, що там знаходилися. Третій захоплений літак протаранив Пентагон — штаб-квартиру міністерства оборони США у Вашингтоні. Пасажири та команда четвертого авіалайнера зробили спробу перехопити у терористів керування літаком; у результаті сутички на борту літак упав на землю в штаті Пенсільванія. У підсумку цих атак загинуло близько трьох тисяч осіб [7].

Адміністрація Дж. Буша майже відразу опанувала ситуацію і взяла її під свій контроль. Було встановлено, що організатором та виконавцем замахів є таємна, розгалужена по багатьох країнах, ісламістська структура «Аль-Каїда», яку очолює релігійний фанатик із Саудівської Аравії Усама Бен Ладен. Для боротьби з тероризмом було створено Управління безпеки країни, яке дістало майже необмежені права щодо осіб, підозрюваних у ворожих намірах [8]. Завдяки вжитим заходам упродовж усіх наступних років на території країни не було вчинено жодного серйозного терористичного акту.

Уряд США дійшов висновку, що розсадником тероризму став Афганістан. Його правлячий режим, очолюваний вкрай реакційним ісламістським рухом «Талібан», дає притулок «Аль-Каїді», яка створила на терені країни табори та школи бойовиків. 7 жовтня 2001 р. розпочалася військова операція США за участі Великої Британії, а також інших союзників проти «Талібану» масованим повітряним бомбардуванням позицій талібів. Останні вже 13 листопада без бою залишили Кабул, до якого ввійшли американські війська і опозиційні «Талібану» афганські сили [9]. Наступного дня Рада Безпеки ООН одногосно ухвалила резолюцію щодо Афганістану, яка підтверджувала підтримку міжнародних зусиль щодо викорінення тероризму, осуджувала рух «Талібан», схвалювала зусилля, докладені афганським народом із метою рятування країни від режиму талібів. Операція проти «Талібану», що тривала до 17 грудня, здавалося, увінчалась успіхом: режим талібів було повалено. Однак остаточно його не було розгромлено і згодом він, перегрупувавши свої сили, спромігся перейти в контрнаступ. Цього адміністрація Буша не змогла передбачити; очевидно, не були взяті до уваги уроки радянського перебування в Афганістані у 80-ті рр. ХХ ст.

Успіх операції в Афганістані і наміри президента поширити військові дії проти тероризму на інші країни мали своїм наслідком посилення ролі в оточенні Дж. Буша-молодшого таких його радикально налаштованих співробітників («яструбів»), як віце-президент Дік Чейні, міністр оборони Дональд Рамсфельд і радник президента Кондоліза Райс, які справляли дедалі сильніший вплив на формування зовнішньополітичного курсу американської адміністрації [10, с. 1136]. Цей курс опрацьовувався протягом року після подій 11 вересня. Уже в січні 2002 р. Дж. Буш назвав три «країни-ізгої», що прагнуть до набуття ядерної зброї: Іран, Ірак і КНДР, які, за його концепцією, становлять «вісь зла», і якщо ці країни не відмовляться від своїх намірів, Сполученим Штатам доведеться звести з ними рахунки. Трохи згодом до країн «вісі зла» було зараховано також Кубу, Лівію та Сирію, які начебто прагнули до здобуття зброї масового винищен-

ня [11]. Нарешті у вересні 2002 р. було опубліковано документ під назвою «Стратегія національної безпеки США», який дістав у ЗМІ назву «доктрина Буша».

В документі зазначалося, що боротьба з тероризмом залишається головним пріоритетом у діяльності адміністрації, і в цій війні проти ворога нового типу попередні стратегії стримування, застосовувані в роки «холодної війни», вже не є дієвими і тому мають бути замінені стратегією випереджувальних дій [1, р. 135].

Таким чином, Вашингтон надавав собі право першим завдати удару по терористичних угрупованнях, які одержали б доступ до зброї масового знищення, а також по окремих державах, ворожих США. «Ми не можемо дозволити нашим противникам завдати удару першими», — підкреслено у документі [12, с. 208]. Врешті «доктрина Буша» проголошувала готовність США до односторонніх дій проти потенційних противників, незалежно від схвалення цих акцій міжнародним співтовариством. Насправді, Сполученим Штатам було дедалі важче одержати підтримку своїх союзників, а тим більше ООН, у міру того як «війна проти терору» виходила за межі Афганістану.

Наступним кроком на шляху боротьби з міжнародним тероризмом адміністрація Буша визначила повалення режиму Саддама Хусейна в Іраку. Сполучені Штати звинуватили іракський уряд у тому, що він начебто підтримує «Аль-Каїду» і, найголовніше, незаконно створює зброю масового знищення, а це становить реальну загрозу миру та безпеці у світі. Проти військової операції в Іраку виступили Росія, Китай, мусульманські країни і навіть союзниці США по НАТО — Франція і Німеччина. Не дала на неї санкцій і Рада Безпеки ООН. Проте, нехтуючи думкою значної частини світової спільноти, США без вагань вирішили проводити операцію. Їх послідовно підтримали: Велика Британія, ряд країн Західної і Центральної та Східної Європи.

Операція в Іраку розпочалася 20 березня 2003 р. Для її проведення США зосередили 225 тис., Велика Британія — 45 тис. військовослужбовців. Було направлено тисячу військових літаків і стільки ж крилатих ракет. Іракська армія С. Хусейна налічувала понад півмільйона осіб, але серйозного опору нападникам вона не чинила, тож війська американо-британської коаліції впродовж шести тижнів без особливих зусиль зайняли всю територію Іраку. 1 травня Дж. Буш оголосив про завершення військової операції [13].

Знову, як в Афганістані, здавалося, що США здобули рішучу перемогу. Однак подальші події звели їхні успіхи майже нанівець. Зокрема не знайшли підтвердження американські звинувачення в тому, що режим С. Хусейна підтримував тісні зв'язки з «Аль-Каїдою» і що він володів зброєю масового знищення, — а саме це стало приводом вторгнення в Ірак. Більше того, в міжнародних ЗМІ було висловлено думку, що справжньою метою операції було прагнення США прибрати до рук багаті родовища іракської нафти. Це негативно вплинуло на імідж США в світі, навіть у стані їх західноєвропейських союзників були більш відчутні негативні оцінки.

Незабаром після зайняття Іраку військами коаліції там виник рух збройного опору, який згодом переріс у справжню партизанську війну проти американців та їх союзників, а також проти створеного ними іракського тимчасового уряду, якому в червні 2004 р. формально було передано владу в країні. Напади бойовиків на американських військовослужбовців, на солдатів і поліцію нового іракського уряду, терористичні акти з вибухами та численними жертвами, підриви нафтових підприємств, нафтопроводів стали повсякденним явищем. Загалом ситуація в країні до кінця терміну правління Дж. Буша залишалася далекою від нормальної. Втрати американських військ у цій війні становили 4,2 тис. осіб, поранених — 31 тис. Жертви іракського населення в перебігу війни досі не можуть бути підрахованими з достатньою докладністю. За різними оцінками, вони можуть бути від 80 тис. до 1,5 млн осіб [14].

Друга каденція перебування Дж. Буша-молодшого на посаді президента виявилася ще складнішою для нього, ніж перша. В Іраку ситуація не покращувалася, становище в Афганістані ускладнювалося. Ще однією болючою точкою для США на Близькому та Середньому Сході став Іран. Сполучені Штати та їх союзники, підозрюючи Іран у розробці ядерної зброї, не знаходили, однак, способів перешкодити цьому. Коли у липні 2006 р. спалахнув лівано-ізраїльський конфлікт, США рішуче виступили на підтримку Ізраїлю, вважаючи, що він має право на самозахист. Однак із такою позицією Вашингтона не погодилася більшість його західноєвропейських союзників, які виступали за негайне припинення воєнних дій.

Разом із тим у 2006 р. США виключили Лівію зі списку держав, що підтримують терористичні організації, й відновили з нею дипломатичні відносини. У списку держав, що спонсорували тероризм, залишились Іран, Куба, КНДР, Судан і Сирія [15].

На початку 2009 р. Дж. Буш-молодший залишив свій пост із низьким рейтингом: на момент припинення президентських повноважень його підтримувало лише 34 % жителів США, в той час як після терактів 11 вересня 2001 р. він користувався довірою 90 % громадян. За його власним визнанням, найбільшою його помилкою була війна в Іраку [1, р. 136].

Разом із тим Дж. Буш вважав своїм беззаперечним досягненням те, що після 11 вересня у США не сталося жодного значного терористичного акту. З цими висновками можна погодитися, хоча вони, звичайно, не вичерпують плюсів і мінусів його діяльності. Варто лише нагадати, що йому довелося діяти в складній обстановці, тож більші чи менші помилки в перебігу практичної діяльності президента були неминучі. Отже можна зробити висновок, що основні напрями зовнішньої політики США були серйозно переглянуті після оголошення війни проти тероризму. Для адміністрації Буша характерним було протиставлення Заходу так званій «вісі зла», й всі інші завдання підпорядковувались меті її розгрому будь-якими методами, включаючи військові операції. Але досвід 2001–2009 рр. довів обмеженість як можливостей США, так і взагалі застосування військової сили в умовах постбіполярного світу.

Список використаної літератури

1. Weisberg J. The Bush Tragedy / J. Weisberg. — Random House, 2008. — 271 p.
2. Heymann P. B. Terrorism, Freedom, and Security: Winning without War / P. B. Heymann. — Cambridge, 2003. — 228 p.
3. Chomsky N. Wars of Terror / N. Chomsky // New Political Science. — 2003 [Electronic resource]. — Available on the web at: <http://ua.bookfi.org/book/660622>
4. Бойко В. С. Политика США в Афганистане после событий 11 сентября 2001 г.: Научно-экспертный компонент / В. С. Бойко. — М., 2003. — 372 с.
5. Нагорнов С. К. Политика США в Афганистане / С. К. Нагорнов // Международная политика. — 2005. — № 1. — С. 28–37.
6. Рашид А. Талибан. Ислам, нефть и новая Большая игра в Центральной Азии / А. Рашид. — М., 2003. — 368 с.
7. Global Terrorism Decoded [Electronic resource]. — Available on the web at: <http://www.globalterrorism.com>
8. Keyes A. Terrorism — American style / A. Keyes [Electronic resource]. — Available on the web at: http://members.tripod.com/Internet_Parliament/archive/6.htm
9. Важность борьбы с международным терроризмом и ситуация в Афганистане [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.svoboda.org/archive/Crisis/war/1101/11.111301-2.asp>
10. Шишов А. Л. Современное состояние системы внутренней безопасности США / А. Л. Шишов // Право и политика. — 2008. — № 5. — С. 1131–1139.
11. Верхотуров Д. Н. Американская политика в Афганистане. Каков ее характер? / Д. Н. Верхотуров [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.afghanistan.ru>
12. Шишов А. Л. Принцип «имперского президентства» как теоретическое обоснование чрезвычайных полномочий исполнительной власти в сфере внешней политики / А. Л. Шишов // Актуальные проблемы политики и политологии в России. — М., 2009. — С. 207–217.
13. The Counter-Terrorism Page [Electronic resource]. — Available on the web at: <http://www.terrorism.net>
14. Terrorism Research Center [Electronic resource]. — Available on the web at: <http://www.terrorism.com/index.shtml>
15. Current Issues: Terrorism [Electronic resource]. — Available on the web at: <http://www.usembassy.org.uk/terror.html>

Стаття надійшла до редакції 25.11.2013

К. О. Чумак

кафедра міжнародних відносин

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

к. 32, Французський бул., 24/26, Одеса-58, 65058, Україна

ВОЙНА С МЕЖДУНАРОДНЫМ ТЕРРОРИЗМОМ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ США В 2001–2009 гг.

Резюме

Статья призвана показать особенности внешней политики администрации Дж. Буша-младшего с точки зрения провозглашенной войны с международным терроризмом. Показана разработка новой доктрины ВП США, основные направления ударов по странам, которые подозревались в поддержке терроризма, достижения и проблемы в деятельности американской администрации.

Ключевые слова: внешняя политика США, доктрина Буша, международный терроризм, «Аль-Каида», Афганистан, Ирак.

K. O. Chumak

Department of International Relations, Odessa National University,
k. 32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

**THE WAR ON INTERNATIONAL TERRORISM IN US FOREIGN
POLICY IN 2001–2009**

Summary

This article aims to show the peculiarities of foreign policy of the George W. Bush administration in terms of the proclaimed war against international terrorism. There was showed the development of the new doctrine of foreign policy of the USA, the main directions of strikes against countries who were suspected of supporting terrorism, and achievements and problems in activities of the US administration.

Key words: US foreign policy, the Bush doctrine, international terrorism, al-Qaeda, Afghanistan, Iraq.